

ОСТРОЗЬКА БІБЛІЯ І ЇЇ РАННІ ЧИТАЧІ З ТЕРЕНІВ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ

Біблія, видана друком в Острозі в друкарні князя В.К. Острозького видавцем і друкарем Іваном Федоровим у 1581 р., є віховою пам'яткою української і загальнослов'янської книжності. Це перше видання повного тексту Святого Письма церковнослов'янською мовою. Книга була видана значним тиражем у кілька тисяч примірників, видавці подбали про її широке розповсюдження насамперед на руських теренах Королівства Польського та Великого князівства Литовського.

Острозька Біблія 1581 р. була й залишається найбільш досліджуваною вітчизняною стародрукованою книгою, попри це маємо констатувати й брак фактографічних відомостей, пов'язаних з її підготовкою та виходом друком, а також відсутність примірників, пов'язаних зі збірками Острозького осередка, книгозбірні В. К. Острозького, у власності тодішніх книжників, дотичних до підготовки тексту до друку.

Цікавим аспектом вивчення пам'ятки є аналіз її раннього сприйняття в різних конфесійних середовищах, насамперед в православному. Актуальним є питання читання Біблії 1581 р., виявлення її перших читачів та їхнього ставлення до тексту, види роботи з ним. Джерелом такого аналізу є безпосередньо примірники Біблії зі збереженими ранніми читацькими маргіналіями, коментарями, власницькими або вкладними записами. Збережені примірники з давніми маргіналіями здебільшого припадають на перші десятиліття XVII ст., автори цих маргіналій в книгах часто не зазначені.

Найранішим примірником з читацькими маргіналіями-коментарями, виконаними у час роботи Острозького науково-видавничого центру, є Біблія Кир.652 зі збірки Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського (Київ) із власноручними записами Василя Зенковича Тихинського. Примірник прикметний тим, що окрім зазначеного імені автора коментарів, відомо де і коли він їх зробив – у Подорозьку в 1594 р. (нині містечко Волковиського р-ну Гродненської обл. Білорусі).

Острозька Біблія посідала особливе місце в його книгозбірні, про що свідчить велика кількість нотаток руською і польською мовами по всьому тексту, включаючи передмови. Шляхтич власноруч розділив майже увесь біблійний текст на окремі вірші (версети) за зразком західних Біблій, у кириличних рукописних та стародрукованих пам'ятках на той час нумерація ще не застосовувалася. В коментарях він зазначив, що звірів острозький друк із іншими текстами Святого Письма, однак, з якими саме, не вказав.

У деяких випадках прискіпливий читач В. Зенкович залишив невеликі коментарі та примітки на полях, іноді заміняв незрозумілі слова синонімами, подекуди перерозподіляв текст у межах глав, підкреслював або закреслював окремі слова і невеликі уривки, які, на його погляд, підлягали вилученню. Часто вказував, що певні рядки належать до іншої глави або книги, або ж взагалі не віднайдені ним в інших біблійних текстах. Цікаво, що нумерація аркушів виконана подекуди кириличними, подекуди арабськими цифрами – вірогідно, у відповідності з використаними в якості звірців текстами. Лише окремі частини (серед них Юдиф та Есфір) залишилися нерозділеними на вірші. Напевне, для звірки було використано протестанські переклади Біблії, ймовірно польськомовні. Питання про те, якими книгами Святого Письма скористався в читанні В. Зенкович Тихинський, потребує подальшого вивчення.

У світлі редакційної роботи цікавою є постать самого читача, що спонукало зібрати про нього біографічні відомості. Нам вдалося встановити, що Василь Зенкович Тихинський обіймав уряди новогрудського маршалка (1588-1613) і земського судді (1588-1613), брав участь у роботі зі систематизації права на сеймиках і з'їздах Великого князівства Литовського, представляв Новогрудське воєводство на коронаційному сеймі Сигізмунда III Вази (1587-1588), працював у комісії з виправлення Литовського Статуту (1591) та діяльності Трибуналу (1609). Вдалося зібрати відомості про його походження, членів родини, майнові статки.

Безпосередні контакти власника книжки й автора записів з острозьким осередком не встановлюються, проте пошуки джерельних відомостей показали його професійні контакти з представниками магнатських родин Ходкевичів та князів Заславських – в молоді роки шляхтич займався адвокатською практикою, надавав юридичні послуги гетьману Г. Ходкевичу, через якого виявився пов'язаним із волинськими теренами.

Виявлені біографічні відомості свідчать, що Василь Зенкович Тихинський був за віросповіданням не православним, а протестантом, а саме антитринітарієм.

Примірник Біблії з коментарями В. Зенковича надає унікальну інформацію про практичне освоєння повного тексту Святого Письма сучасником публікації пам'ятки та діяльності острозького осередка, людиною світською, шляхтичем та чиновником, що обіймав високі уряди. Вивчення записів В. Зенковича наочно демонструє потенційні можливості текстологічних досліджень комплексів рукописних маргіналій й інших примірників Острозької Біблії 1581 р., особливо раннього походження.